

УДК 94(477) «1944/1948»

Наталія Коваленко

**СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВАЛІДІВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
В СЕЛАХ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ В 1944–1948 РР.**

У статті охарактеризовано соціальну політику держави щодо інвалідів Другої світової війни, які мешкали в сільській місцевості Житомирської області в період «пізнього сталінізму». Показано проблеми із забезпеченням їх одягом, взуттям, предметами домашнього вжитку, будматеріалами тощо. Розкрито проблеми матеріально-фінансової спроможності регіону. Оцінено діяльність військторгів, які опікувалися інвалідами. Виділено недоліки функціонування лікарсько-трудова експертних комісій, які висували нові критерії для категорії «інвалід». Розглянуто особливості існування карткової системи, за якої інваліди-фронтовики отримували хліб. З'ясовано, що працевлаштування інвалідів Другої світової війни здійснювалося шляхом їх перекваліфікації на курсах масових професій та з метою забезпечення народного господарства робочою силою. Висвітлено роль профспілок у сфері соціального забезпечення. Зроблено висновок про те, що здійснювана радянською владою у повоєнні роки соціальна політика безпосередньо впливала на матеріальний стан мешканців сіл.

Ключові слова: інвалід, соціальне забезпечення, продовольча картка, податок.

Після завершення бойових дій на території України та звільнення її від нацистських окупантів, основні зусилля влади скеровувалися на відновлення економічного потенціалу країни. Проблеми соціального характеру відсувалися на задній план. Сільське населення традиційно відносилось до суспільної верстви, котра була менш соціально захищеною.

У повоєнний період на селі приділялася певна увага інвалідам війни. Попри те, що через відсутність продовольства, товарів першої необхідності та голод соціальна політика була невірніваженою, ці люди все ж забезпечувалися мінімальним набором соціальних пільг та привілеїв з боку держави і місцевих громад.

Втративши працездатність, інваліди втрачали можливість заробляти кошти для забезпечення себе і власних родин усім необхідним. Проблема соціального забезпечення інвалідів Другої світової війни в селах у повоєнний період стояла доволі гостро та потребувала дієвих заходів і фінансування. Дослідження і характеристика соціальної політики щодо сільських інвалідів-фронтовиків та їх загальне становище в період «пізнього сталінізму» виступає одним із пріоритетних завдань нинішнього етапу державного будівництва. Критичне осмислення практики і досвіду соціального стану населення сіл радянського періоду сприятиме успішному реформуванню та модернізації соціальної сфери сучасної України.

Проблема соціального захисту інвалідів упродовж 1944–1948 рр. є предметом наукових досліджень багатьох радянських та вітчизняних дослідників. Серед найбільш відомих сучасних істориків, які досліджують сферу повоєнного соціального забезпечення покалічених фронтовиків варто назвати Г. Гордієнко [1–3], яка вивчає соціальне забезпечення та проблеми карткового постачання інвалідів Другої світової війни, аналізує заходи радянської держави щодо розвитку соціального забезпечення в даному напрямку. Деякі аспекти соціального захисту інвалідів у окреслений період розкриті у багатотомних виданнях «История Великой Отечественной войны Советского Союза» [4], «Повоєнна Україна: нариси соціальної історії» [5] та «Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI ст.» [6].

Мета статті полягає у тому, щоб дослідити соціальну політику держави щодо інвалідів Другої світової війни в селах Житомирщини та їх загальне становище в період «пізнього сталінізму».

У перші повоєнні роки селяни залишалися фактично один на один зі своїми побутовими та фінансовими проблемами. Майже усі мізерні заощадження вони витрачали на харчування. Грошей катастрофічно не вистарчало на одяг, взуття, предмети домашнього вжитку, будматеріали. На державну допомогу розраховували лише пільгові категорії, у тому числі й інваліди війни.

Рівень соціального забезпечення населення повністю залежав від матеріально-фінансової спроможності областей та республіки. Поповнення бюджетів відбувалося переважно за рахунок надходження коштів від підприємств та оподаткування населення. У 1947 р. до державної казни надійшло 127,3 млн крб. податкових надходжень від мешканців, що було на 23 % більше, ніж в 1946 р. [7, арк. 37]. Зростання надходжень викликано збільшенням числа платників податків на селі та фондів зарплати робітників і службовців у місті, при стабільності податкових ставок для сільських і міських мешканців. Житомирщина в 1947 р. отримала відрахування від державних податків з населення 63670 тис. крб., що становило 16 % від загального обсягу прибуткової частини бюджету області [7, арк. 37]. Таким чином, соціальні виплати для сільських і міських

мешканців значною мірою залежали від того, скільки та як вчасно вони сплачували податки й ліквідували заборгованість.

У 1944 р. інвалідами Другої світової війни почали опікуватися військторги. У липні цього року на обліку в Київському військовому окрузі (Київська, Чернігівська, Житомирська, Вінницька та Кам'янець-Подільська області) перебувало 1929 інвалідів, з них 171 з Житомирщини [2, с. 197]. Та замість створення для них належних умов життєзабезпечення, Міністерство соціального забезпечення відкривало будинки відпочинку [5, с. 328], які нагадували інтернати із вкрай поганими матеріально-побутовими умовами.

Отримавши травми та каліцтва внаслідок бойових дій, інваліди-фронтовики потребували анатомічного протезування. Згідно із даними органів соцзабезу, станом на 1 серпня 1946 р. в УРСР нараховували 2786 незрячих, 26312 без однієї руки, 47294 без однієї ноги, 561 без обох рук, 1625 без обох ніг. Щоб вирішити дане питання РНК УРСР і ЦК КП(б)У прийняли 9 вересня 1944 р. постанову № 1190 «Про невідкладні заходи з організації протезної промисловості», на виконання якої в республіці створено 35 протезних підприємств [3, с. 9].

До вересня 1946 р. кількість інвалідів війни в державі, які ставали на облік, зростала. З наступного місяця їх чисельність зменшувалася внаслідок переведення значної частини у розряд «здорових» і зняття з інвалідності. Після переоглядів ЛТЕК (лікарсько-трудова експертна комісія – примітка автора), які висували нові критерії для категорії «інвалід», у республіці впродовж червня 1945 р. – квітня 1948 р. знято з інвалідності 192361 фронтовика. Так, на середину вересня 1946 р. на обліку в соцзабезах УРСР перебувало 628400 інвалідів [3, с. 7]. Причиною скорочення стала жорстка економія коштів в умовах голоду. Таким чином, система соціального захисту функціонувала без надмірних витрат, а інваліди стали об'єктами її політики всеохоплюючої економії матеріально-фінансових ресурсів.

Становище інвалідів залежало від діагнозу і групи інвалідності, які вони отримували під час огляду і переогляду в ЛТЕК. Ці експертні комісії керувалися тим, що інвалідність, отримана на війні, суттєво відрізнялася від інвалідності, отриманої у мирний час, на виробництві. Відтак, каліцтва стали розглядатися як «локально обмежені дисфункції», що легко компенсуються і не мають особливо негативних наслідків для організму. Тому значна кількість інвалідів була перекваліфікована з II групи інвалідності в III групу та знята з пенсійного забезпечення. Порядок призначення, виплати і встановлення розмірів пенсій визначала інструкція від 31 січня 1944 р. № 101, відповідно до якої пенсія визначалася за такими чинниками: група інвалідності та обставини її набуття, місце проживання, належність до рядового чи офіцерського складу [3, с. 8].

Державне пенсійне забезпечення було невеликим. Так, у 1945 р. інваліди I групи отримували 235 крб. на місяць; II групи – 180 крб.; III групи – 117 крб. Упродовж цього року уряд республіки витратив на їх пенсійне забезпечення 872 тис. 360 крб. Однак, зважаючи на свою кризу, в 1946–1947 рр. внесено зміни до розміру пенсійного забезпечення. Вже у 1947 р. середньомісячна пенсія для інвалідів I групи становила 350 крб., II групи – 190 крб., III групи – 115 крб. [3, с. 8]. Підкреслимо, що інваліди, які мешкали в селах, отримували пенсію на 20 % меншу, ніж ті, котрі проживали у містах. Це була відкрита дискримінація, оскільки більшість із них проживала у сільській місцевості.

На Житомирщині призначення і виплата пенсій часто проходили із порушеннями: без утворення спеціальних комісій та їх постанов, при відсутності реєстраційних книг із зазначенням дат надходження справ у відділи соцзабезпечення. Частина пенсії призначалися і виплачувалися без достатніх підстав і документів, траплялися випадки цілком безпідставних виплат пенсій упродовж 2–3 місяців [8, арк. 500]. Ці факти засвідчують, що сфера соціального забезпечення в області та система виплат нею пенсій у перші повоєнні роки, особливо для інвалідів, які проживали у сільській місцевості, не була досконалою і потребувала негайного налагодження.

Щоб оцінити реальну вартість коштів, отримуваних інвалідами, варто взяти до уваги, що до 1947 р. в СРСР існувала карткова система, скерована на забезпечення унормування споживання основних товарів широкого вжитку. 9 лютого 1944 р. Наркомторг СРСР ухвалив наказ № 45/79, який уточнював порядок виготовлення і розподілу талонів на хліб для населення, яке мешкало в селах – учителі, лікарі, працівники районних підприємств і установ тощо. Інваліди талони на хліб отримували у сільпо двічі на місяць, згідно зі списками, затвердженими сільськими і селищними радами [2, с. 196].

У 1945 р. в республіці картки на хліб отримували 80,6 млн осіб [4, с. 411]. Вони відрізнялися за категоріями отримувачів: робітничі картки I і II категорії, спеціальні картки для службовців, дітей та утриманців. Інваліди належали до II категорії (600 г хліба в день) [9, с. 31].

Норми продуктів за картками і ціни на них були фіксованими, які називали «пайковими». Вони були у декілька разів нижчими, ніж ціни в магазинах і на ринку. Так, пайкова ціна на житній хліб за 1 кг становила в 1946 р. 0,75–1,15 крб., а комерційна – 8–10 крб. До того ж, упродовж 1946 р.

продукти подорожчали. Навіть пайкові ціни зросли в 2,5–3 рази [10, с. 70]. З 1946 р. сільські інваліди карток не отримували. Більшість з них харчувалася з власного городу, купуючи необхідні продукти на базарі, де 1 кг житнього хліба коштував 16 крб., а 1 кг борошна – 35 крб. [2, с. 198]. У результаті підвищення цін, на одну пенсію, без додаткового заробітку, інвалідові прожити було важко, а то й просто неможливо.

Складною була ситуація із харчуванням для інвалідів. Так звана «одноразова допомога» (борошно, крупи, яйця, масло) прибулим на місце проживання повністю залежала від активності місцевих організацій, які традиційно збирали її в селі, перекладаючи тим самим це питання на плечі селян та колгоспників, які й самі бідували, бо не користувалися продовольчими картками. Часто замість них інвалідам видавали яечний порошок, воблу, кільки та пряники [1, с. 31].

Частина інвалідів-фронтовиків відправлялася на лікування до санаторіїв, де їх краще забезпечували харчами. Денна пайкова норма для них становила: 500 г хліба, 100 г крупи-макарони, 200 г м'ясо-риба, 35 г жири, 50 г цукор-кондвироби, 600 г картопля-овочі, 200 г молока, 1 яйце. Та для її отримання, інвалід зобов'язаний був здати керівнику закладу свою продовольчу картку [2, с. 197].

Наступним кроком із вдосконалення системи соціального захисту інвалідів було їх працевлаштування. Навчання, перекваліфікація та набуття ними нових спеціальностей здійснювалося в майстернях трудового навчання при шпиталях та лікарнях, у спеціальних професійних школах, на курсах масових професій [6, с. 776], при евакогоспіталях, на підприємствах і в навчальних закладах Міністерства соцзабезпечення [3, с. 10].

Широку мережу різних курсів відкрито і в області. У Житомирі та Бердичеві працювали курси з підготовки колгоспних рахівників, бухгалтерів МТС і торгівельної мережі та плановиків. З метою опанування сільськогосподарських спеціальностей для сільських інвалідів у селах Бабиничі Народицького та Ходоркові Корнинського районів, містах Черняхіві, Овручі, Малині, Радомишлі були відкриті курси із підготовки ветфельдшерів, техніків-тваринників, школа механізації сільського господарства, колгоспних і сільськогосподарських бухгалтерів та рахівників. Загалом, у 1946 р. в області навчалось понад 600 інвалідів [11]. Багато з них не відвідували курси, посилаючись на те, що Міністерство соціального забезпечення не створило для цього належні матеріально-побутові умови.

Попри вжиті заходи щодо працевлаштування і навчання, інваліди упродовж всього періоду відбудови так і не отримали покращених умов праці, зменшення норм виробітку, робочого часу, збільшення розцінок на вироблену ними продукцію [3, с. 9]. Та й робота не завжди задовольняла їх морально та фінансово. Наприклад, інвалід війни II групи, без правої руки, С. Євтушенко (Новоград-Волинський район) до інвалідності працював токарем і заробляв 800–900 крб., а ставши інвалідом, у 1948 р. працював охоронцем з окладом 250 крб. [1, с. 30]. Відтак, реально оцінюючи свої трудові можливості, інваліди влаштовувалися майже на будь-яке пропонуване їм місце, аби отримувати хоч якісь прибутки. Роботодавці, у свою чергу, економили на них, бо інваліди, на їхню думку, через свої фізичні обмеження, гірше справляються із виконанням роботи.

Працевлаштування інвалідів було не стільки способом піклування про них, скільки можливістю забезпечення господарства робочою силою. Зокрема, у наказі НКЗ № 21 від 5 червня 1945 р. «Про заходи з покращення організації роботи ЛТЕКів і матеріально-побутового обслуговування інвалідів Вітчизняної війни» йшлося про те, що «інваліди III групи не тільки можуть, але й повинні працювати в народному господарстві» [1, с. 29].

Крім того, інваліди не звільнялися від сплати сільгосподатку. Більша частина мала III групи інвалідності, а тому сплачувала його повністю. Тільки інваліди I та II груп платили 50 % вартості податку [3, с. 8]. Зважаючи на те, що Житомирщина була одним із найбільш постраждалих регіонів внаслідок нацистської окупації, у 1945 р., керуючись постановою Раднаркому СРСР від 8 лютого 1944 р. № 129, Раднарком УРСР за клопотання виконкому Житомирської обласної Ради звільнив від сплати сільгосподатку в Чуднівському, Любарському, Ярунському, Базарському, Коростишівському, Баранівському, Андрушівському, Барашівському, Народицькому, Овруцькому, Чоповицькому та інших районах 4291 особу на суму 1088811 крб. [12, арк. 98].

Інколи виконкоми райрад звільняли інвалідів I групи від сплати одного виду натурального податку. Наприклад, В. Мельниченко із села Андрієво-Українське Черняхівського району, сліпий, без ноги та без руки, який утримував дружину, дитину до 1 року та не міг виконувати доведений йому зобов'язанням № 252 план здачі 95 л молока [13, арк. 26], був звільнений від молокопоставки.

З часом випадки звільнення від сплати сільгосподатку траплялися частіше. Так, у 1953 р. були звільнені від державних поставок продуктів тваринництва у кількості 44 кг м'яса, 230 л молока і 150 яєць господарства громадян села Соснівка Троянівського району. Зокрема, причиною звільнення від податку П. Федюк стала пожежа, під час якої в неї згоріла хата та все майно, а

Д. Федюк – багатодітна сім'я (6 дітей віком 1–11 років) [14, арк. 25]. Обидві сім'ї, відчуваючи матеріальні труднощі, не могли сплачувати щорічний обов'язковий податок.

Певну роль у сфері соціального забезпечення відігравали профспілки, створення яких ініціювала сама держава. Вони частково виконували функції, пов'язані із охороною праці, соціальним захистом працівників і турботою про їх матеріально-побутове становище, в окремих випадках організували безкоштовне санаторно-курортне лікування, надавали допомогу в працевлаштуванні. Деяких інвалідів і престарілих, які під час війни втратили своїх рідних, відправляли до інтернатів та будинків інвалідів, де вони знаходились на державному утриманні.

Діяльність профспілок зосереджувалася, переважно, у райцентрах, однак це не заважало їм надавати допомогу потребуючим із сільської місцевості. Наприклад, профорганізація Бердичівського райкому КП(б)У, зібравши у лютому 1950 р. 7903 крб., купила одяг, взуття, різні товари та роздала інвалідам сіл Гардишівка, Семенівка, Хмелище, Половецьке [15].

Отже, здійснювана радянською владою у повоєнні роки соціальна політика безпосередньо впливала на матеріальний стан мешканців сіл. Держава вживала заходи щодо вдосконалення системи соціального забезпечення покалічених фронтовиків, життя яких у селах було вкрай важким. Однак державні органи не справлялися із завданнями, бо в умовах недостатнього фінансування, вони виявилися неготовими до різкого зростання їх контингенту. Тому боротьбу за виживання, утвердження людської гідності тисячі соціально незахищених людей вели, в основному, самостійно.

Дослідження проблеми соціального захисту інвалідів Другої світової війни в селах у 1944–1948 рр. у межах окремого регіону є внеском у розвиток історико-краєзнавчої науки. Результати праці можуть бути використані для подальших наукових досліджень історії соціально-економічної сфери України сер. ХХ ст., при підготовці спеціальних та узагальнюючих праць з історії Житомирщини.

Список використаних джерел

1. Гордієнко Г. М. Заходи радянської держави щодо соціального забезпечення інвалідів Вітчизняної війни в УРСР у 1942–1948 рр. // Наука. Релігія. Суспільство. 2008. № 2. С. 26–32.
2. Гордієнко Г. М. Картова система для інвалідів Вітчизняної війни в УРСР у 1944–1947 рр. // Менеджмент ХХІ століття: проблеми і перспективи: колективна монографія. Умань: Редакційно-видавничий відділ УНУС, 2012. С. 196–199.
3. Гордієнко Г. М. Соціальне забезпечення інвалідів Вітчизняної війни в УРСР (1941–1945 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». К., 2010. 16 с.
4. История Великой Отечественной войны Советского Союза. 1941–1945. М.: Воениздат, 1965. Т. 6. 640 с.
5. Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (2-га пол. 40-х – сер. 50-х рр.): кол. моногр.: у 3 ч. / відп. ред. В. М. Даниленко. К.: Ін-т історії України НАН України, 2010. Ч. 3. 336 с.
6. Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ ст.: історичні нариси. Кн. 2 / редкол.: В. А. Смолій (голова), Г. В. Боряк, Ю. А. Левенець та ін. К.: Наукова думка, 2011. 943 с.
7. Держархів Житомирської обл. Ф. Р-1150. Оп. 2. Спр. 253. 165 арк.
8. Там само. Ф. Р-1150. Оп. 2. Спр. 15. 642 арк.
9. Ісайкіна О. Д. Проблеми постачання та купівельна спроможність міського населення України в повоєнний період (1945–1955 рр.) // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: історія. 2010. Вип. 17. С. 31–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2010_17_8.pdf. (дата звернення: 01.02.2018).
10. Зубкова Е. Ю. Послевоенное советское общество: политика и повседневность (1945–1953 гг.). М., 1999. С. 29–71.
11. Радянська Житомирщина. 27 березня 1946.
12. Держархів Житомирської обл. Ф. Р-1150. Оп. 2. Спр. 62. 475 арк.
13. Там само. Ф. Р-1982. Оп. 3. Спр. 30. 513 арк.
14. Там само. Ф. Р-1150. Оп. 2. Спр. 787. 372 арк.
15. Шлях соціалізму. 8 березня 1950.

References

1. Hordiienko H. M. Zakhody radianskoi derzhavy shchodo sotsialnoho zabezpechennia invalidiv Vitchnianoi viiny v URSR u 1942–1948 rr. [Measures Soviet state on Social Security disabled World War II in the USSR in the period of 1942–1948]. Nauka. Relihiia. Suspilstvo. 2008. № 2. S. 26–32.
2. Hordiienko H. M. Kartkova systema dlia invalidiv Vitchnianoi viiny v URSR u 1944–1947 rr. [Card system for disabled World War II in the USSR in 1944–1947]. Menedzhment XXI stolittia: problemy i perspektyvy: kolektyvna monohrafiia. Uman: Redaktsiino-vydavnychiy viddil UNUS, 2012. S. 196–199.
3. Hordiienko H. M. Sotsialne zabezpechennia invalidiv Vitchnianoi viiny v URSR (1941–1945 rr.) [Social Security disabled World War II in the USSR (1941–1945)]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk: spets. 07.00.01 «Istoriia Ukrainy». K., 2010. 16 s.
4. Istoriya Velikoi Otechestvennoi voiny Sovetskogo Soyuz. 1941–1945 [The history of the Great Patriotic War of the Soviet Union. 1941–1945]. M.: Voensizdat, 1965. T. 6. 640 s.
5. Povoienna Ukraina: narysy sotsialnoi istorii (2-ha pol. 40-kh – ser. 50-kh rr.) [Postwar Ukraine: essays on social history (2nd half of the 40's – the 50's)]: kol. monohr.: u 3 ch. / vidp. red. V. M. Danylenko. K.: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2010. Ch. 3. 336 s.
6. Ukraina v Druhii svitovii viini: pohliad z XXI st.: istorychni narysy [Ukraine in the Second World War: A View from the 21st Century: Historical Essays]. Kn. 2 / redkol.: V. A. Smolii (holova), H. V. Boriak, Yu. A. Levenets ta in. K.: Naukova dumka, 2011. 943 s.
7. Derzharkhiv Zhytomyrskoi oblasti. F. R-1150. Op. 2. Spr. 253. 165 ark.
8. Ibid. F. R-1150. Op. 2. Spr. 15. 642 ark.
9. Isaikina O. D. Problemy postachannia ta kupivelna spromozhnist miskoho naseleennia Ukrainy v povoiennyi period (1945–1955 rr.) [Problems of Supply and Purchasing Power of the Urban Population of Ukraine in the Post-War Period (1945–1955)].

Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. M. Kotsiubynskoho. Serii: istoriia. 2010. Vyp. 17. S. 31–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2010_17_8.pdf. 10. Зубкова Е. Ю. Послевоенное советское общество: политика и повседневность (1945–1953 гг.) [Postwar Soviet Society: Politics and Everyday Life (1945–1953)]. М., 1999. С. 29–71. 11. Radianska Zhytomyrshchyna. 1946. 27 bereznia. № 62. 12. Derzharkhiv Zhytomyrskoi oblasti. F. R-1150. Op. 2. Spr. 62. 475 ark. 13. Ibid. F. R-1982. Op. 3. Spr. 30. 513 ark. 14. Ibid. F. R-1150. Op. 2. Spr. 787. 372 ark. 15. Shliakh sotsializmu. 1950. 8 bereznia. № 20.

Natalia Kovalenko

SOCIAL WELFARE OF THE II WORLD WAR INVALIDS IN THE VILLAGES OF ZHYTOMYR REGION IN 1944–1948 S.

In this article the social politics of the state as for the II World War invalids who lived in the villages of Zhytomyr region in the period of «the late Stalinism» is described. The problems of supply of clothing, shoes, domestic things, building materials, etc. are shown. The problems of the material-financial capacity of the region are presented. The work of military trade who cared about invalids is assessed. The disadvantages of medical-occupational expert commissions which established new criterias for the «invalid» category are highlighted. Pension provision of invalids of different disabled categories are given. Also features of the card system existence with the help of which the disabled veterans got some bread is depicted. The examples of difference between market prices and ration prices and upsurge in food costs are submitted. It was found out that the situation with the food for the invalids was really difficult. The provision of this category of people in the sanatoriums is presented. It was found out that the employment of the II World War invalids was performed after requalification courses of main professions in order to provide national economy with the workers. Conditions in which invalids had to work were investigated. It is shown how important for the invalids was exemption from the agricultural tax. The role of unions in social welfare sphere is brought into focus. The main activities of unions are shown. It is concluded that the social politics of the soviet government in afterwar period influenced directly on the material condition of the village citizens.

Key words: invalid, social welfare, product card, tax.

УДК 324(477.8)»1946/1951»

Олександра Стасюк

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНІЧНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ В УРСР ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ

У статті висвітлено організаційно-технічні аспекти підготовки та проведення виборчих кампаній в УРСР за часів сталінізму. Охарактеризовано передвиборчі заходи (утворення виборчих комісій, підготовка документації, укладання списків виборців, висування кандидатів у депутати, налагодження зв'язку, фінансові приготування тощо), процес голосування та оголошення результатів під оглядом дотримання конституційних норм. Агітаційну кампанію виділено як найважливішу складову передвиборчих заходів. Окреслено роль рад та виконкомів різних рівнів у організації та проведенні виборів. Акцентовано на повній підконтрольності виборчого процесу партійним органам влади, використанні представниками режиму маніпулятивних технологій та адміністративного ресурсу. Показано відмінності організації виборчого процесу у західноукраїнських областях, де вибори проходили за присутності Червоної армії та мали примусовий характер.

Ключові слова: УРСР, сталінський період, виборчі кампанії, організаційно-технічна складова виборів.

Реформування чинної виборчої системи України у відповідності до вимог суспільства та міжнародних організацій є нагальною потребою сьогодення. Ретроспективний аналіз функціонування вітчизняних парламентських інституцій, особливо радянського періоду, допоможе краще зрозуміти кризові ситуації, у які періодично потрапляє Верховна Рада, та обрати оптимальний шлях реформ.

Метою статті – висвітлити організаційно-технічні особливості перебігу виборчих кампаній в УРСР повоєнного періоду, зосередивши особливу увагу на ситуації у західноукраїнському регіоні, де стосунки влади й населення відрізнялися особливою напругою, оскільки ще не встигли набути мімікрізованих форм.

Виборчі кампанії в УРСР стартували після опублікування в центральній пресі указу Президії Верховної Ради УРСР про проведення виборів. Формально їх організацією займалися радянські